IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

TEMURIYLAR TARIXI DAVLAT MUZEYI EKSPONATLARINING ILMIY-MA'NAVIY AHAMIYATI VA ULARNI MUZEYLASHTIRISH XUSUSIYATLARI

Mutalibjon Xasanov
FarDU, O'zbekiston-Xitoy qo'shma kafedrasi
Saidov Sobidjon Sidiqjon o'g'li
FarDU, Muzey menejmenti va madaniy turizm yo'nalishi 1-bosqich talabasi
Email; sobidjonsaidov894@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada Temuriylar tarixi Davlat muzeyi fondida saqlanayotgan noyob eksponatlar, qo'lyozma asarlar, qurol-aslahalar va numizmatika namunalarining ilmiy hamda ma'naviy-ma'rifiy qiymati tahlil qilinadi. Amir Temur va Temuriylar davri ikkinchi Sharq renesansi merosini zamonaviy muzeyshunoslik talablari asosida muzeylashtirish, ekspozitsiyalarni namoyish etishda innovatsion texnologiyalarni qo'llash hamda ushbu boy merosni kelajak avlodga yetkazishning metodologik asoslari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Temuriylar muzeyi, Amir Temur, eksponat, muzeyshunoslik, ikkinchi Sharq renesansi, numizmatika, raqamlashtirish, madaniy meros.

Abstract

This article analyzes the scientific, spiritual, and educational value of unique exhibits, manuscripts, weapons, and numismatic specimens stored in the state museum of the History of the Temurids. The museumification of the heritage of Amir Temur and the Temurid period (the Second Eastern Renaissance) based on modern museology requirements, the use of innovative technologies in displaying expositions, and the methodological foundations of transferring this rich heritage to the future generation are highlighted.

Keywords: Temurid museum, Amir Temur, exhibit, museology, Second Eastern Renaissance, numismatics, digitalization, cultural heritage.

Аннотация

В данной статье анализируется научно-просветительское и духовное значение уникальных экспонатов, рукописей, оружия и нумизматических образцов, хранящихся в Государственном музее истории Темуридов. Освещены методологические основы музеефикации наследия Амира Темура и периода Темуридов (Второго Восточного Ренессанса) на основе современных требований музееведения, использования инновационных технологий в демонстрации экспозиций и передачи этого богатого наследия будущему поколению.

Ключевые слова: Музей Темуридов, Амир Темур, экспонат, музееведение, Второй Восточный Ренессанс, нумизматика, цифровизация, культурное наследие.

Kirish

Jahon muzeyshunosligi amaliyotida muayyan bir sulola, tarixiy shaxs yoki aniq bir davr davlatchiligi tarixiga bag'ishlangan ixtisoslashgan muzeylar o'zining konseptual yo'nalishi va g'oyaviy mazmuni bilan alohida ajralib turadi. Toshkent shahrining markazida joylashgan Temuriylar tarixi Davlat muzeyi buyuk sohibqiron Amir Temur va uning avlodlari tomonidan yaratilgan yuksak sivilizatsiya, ilm-fan, me'morchilik va san'at merosini namoyish etuvchi

dunyo miqyosidagi noyob madaniyat maskanidir. O‘zbekiston Respublikasining "Muzeylar to‘g‘risida"gi Qonuniga muvofiq, ushbu muzey fondidagi har bir ashyoni tizimli ravishda ilmiy tadqiq etish, ularni muhofaza qilish va xalqaro miqyosda targ‘ib etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi [1].

Amir Temur asos solgan markazlashgan qudratli davlat nafaqat siyosiy-harbiy barqarorlikni, balki ilm-fan va madaniyatning mislsiz yuksalishini — ikkinchi Sharq renesansini ham ta’minladi. Muzey fondida saqlanayotgan osori-atiqalar o‘sha davrning yuksak taraqqiyotidan dalolat beruvchi birlamchi manbalardir. Biroq, bugungi globallashuv va texnologiyalar asrida ushbu eksponatlarni shunchaki an’anaviy usulda namoyish etish yetarli emas. Muzey ekspozitsiyalarining jozibadorligini oshirish, eksponatlarni ilmiy tasniflash va ularni muzeylashtirishda jahon tajribasini qo‘llash masalalarini tadqiq etish ushbu maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

Asosiy Qism

Temuriylar tarixi Davlat muzeyining ekspozitsiyasi o‘zining me’moriy yechimi, ranglar simvolikasi va zallarning davrlashtirilishi bo‘yicha yuqori ilmiy-badiiy saviyada tashkil etilgan. Muzey fondi bir necha mingdan ziyod noyob eksponatlarni o‘z ichiga olib, ularni muzeyshunoslik nuqtai nazaridan ikki asosiy yo‘nalishda tahlil qilish mumkin:

1. Fond ashyolarining tipologik va ilmiy tavsifi

Muzey fondining poydevorini o‘rta asrlarga oid qurol-aslahalar (sovutlar, dubulg‘alar, qilich va qalqonlar), Temuriylar davlati zarbxonalarida (Samarqand, Buxoro, Hirot) bosilgan kumush va mis tangalar (numizmatika), sirlangan kulolchilik namunalari hamda o‘z davrining eng yaxshi namunasi hisoblangan qo‘lyozma asarlar va sultonlarning diplomatik maktublari tashkil etadi [2]. Bu ashyolar o‘sha davrdagi davlatchilik, harbiy mahorat va xalqaro aloqalarning naqadar rivojlanganini ko‘rsatadi. Muzey ekspozitsiyasi elementlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, Temuriylar davri moddiy madaniyat namunalari o‘zining estetik va konstruktiv tuzilishi bilan mukammal xarakterga ega. Bizning fikrimizcha, ushbu eksponatlarning ranglar jilosi, geometrik naqshlari va undagi arabiy bitiklarni talabalarga hamda yosh tadqiqotchilarga o‘rgatish orqali ajdodlarimizning yuksak san’at maktabini qayta tiklashimiz mumkin. Shuningdek, har bir arxeologik ashyoni o‘rganishda uning muzeyga kelib tushish tarixi va manbaviy asosiga alohida e’tibor qaratish lozim.

2. Ekspozitsiyalarni modernizatsiya qilish va innovatsion muzeylashtirish

Zamonaviy muzeyshunoslikda "jonli muzey" (Living Museum) tushunchasi shakllanib bormoqda. Jahon tajribasida eksponatlarni faqat shisha vitrina ortida saqlash emas, balki multimediya vositalari orqali ularga "jon bag‘ishlash" urfga kirdi [3]. Temuriylar muzeyida ham saqlanayotgan qo‘lyozma va maktublarning mazmun-mohiyatini oddiy tomoshabinga sodda va qiziqarli tilda yetkazishda zamonaviy texnologiyalar yordamga keladi.

Muzey ashyolarini asrash va ularni keng ommaga targ‘ib qilish jarayoni o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, bu bevosita zamonaviy muzeyshunos kadrlarning, raqamli texnologiyalar tajribasini Temuriylar muzeyida yanada kengaytirish lozim. Masalan, Amir Temurning Fransiya qiroli Sharl VI yoki Angliya qiroli Genrix IV bilan yozishgan diplomatik maktublarini shunchaki asl nusxada ko‘rsatishning o‘zi kamlik qiladi. Ularning yoniga gologramma yoki interaktiv ekranlar qo‘yib, maktub matnining tarjimasi, yozilish sababi va o‘sha davrdagi siyosiy vaziyatni 3D animatsiya shaklida berish kerak. Bu o‘z navbatida muzeyga kelayotgan yosh avlodning va xorijiy turistlarning tariximizga bo‘lgan qiziqishini bir necha barobarga oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Temuriylar tarixi Davlat muzeyi nafaqat o‘tmish ashyolari saqlanadigan maskan, balki milliy davlatchiligimiz va ikkinchi Sharq renesansi poydevorini aks ettiruvchi yirik ilmiy-ma’rifiy markazdir. Muzey faoliyatini jahon andozalari asosida yanada mukammallashtirish va uning ilmiy salohiyatini oshirish uchun quyidagi amaliy takliflar nazarda tutiladi.

"Temuriylar merosining elektron reyestri"ni yaratish: Muzey fondidagi barcha eksponatlarning (ayniqsa, xorijiy muzeylarda saqlanayotgan va ushbu muzeyga nusxasi keltirilgan ashyolarning) yagona raqamli va ochiq ilmiy katalogini talkomillashtirish.

"Smart Ekskursiya" tizimini joriy etish: Muzeydagi eng asosiy 50 ta eksponat qoshida sun’iy intellekt asosida ishlovchi, sayyoh bilan muloqotga kirisha oladigan ko‘p tilli virtual gid (avatar) texnologiyasini sinovdan o‘tkazish;

Akademik integratsiyani takomillashtirish Universitetlarning "Muzey menejmenti va madaniy turizm" yo‘nalishi talabalari uchun ushbu nufuzli muzeyda ilmiy-amaliy seminarlar va ko‘chma darslarni muntazam tashkil etish, yosh kadrlarga eksponatlarni tavsiflash metodikasini bevosita amaliyotda o‘rgatish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Muzeylar to‘g‘risida"gi Qonuni. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – Toshkent, 2008.
2. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi: Fondlar va ekspozitsiyalar katalogi. – Toshkent: Fan, 2019. – B. 45-60.
3. To‘xliyev N., Abdullayeva T. Madaniy meros obidalari va muzeyshunoslik asoslari. – Toshkent, 2014. – B. 170-178.